

MARTÍ DOMÍNGUEZ

La cotorra de Van Eyck

LLOSA

Si hi haguera hagut un Vasari flamenc, de segur que la fama de Jan van Eyck seria avui dia com la de Leonardo o Rafael. Vull dir que seria un pintor "cèlebre", que es reproduiria en cartells i calendaris, i que serviria de constant referència en l'imaginari popular. Però de Jan van Eyck (i del seu germà Hubert, mort molt jove), no sabem res o quasi res de la seua vida. És un dels grans misteris de la història de l'art, que es veu en certa manera inquietantment agreujat pel fet que se li atribueix el descobriment (o perfeccionament, tant se val) de la pintura a l'oli. L'habilitat amb què reproduceix en les seues obres tots els detalls, la meravellosa capacitat per tal de dotar de vida els rostres de les persones, la incomparable saviesa amb què omple les seues composicions d'objectes i símbols, fan de Van Eyck el més gran pintor de la primera meitat del quatrecent.

I, malauradament, no sabem res —o molt poc— de la seua vida, del seu aspecte físic, del seu esguard, si era xamós o espavilat. Desconeixem si era lleig com Brunelleschi, escanyolit com Giotto, espigat com Benozzo Gozzoli o altiu com Botticelli. En canvi, conservem un dels més bells retrats de la seua esposa, de la qual tan sols sabem que s'anomenava Margaret. Vasari, en la seua *Vida*, explica que Antonello da Messina va quedar tan enlluernat per una obra del pintor flamenc que va viatjar fins a Bruges, i allí, després de passar mesos vora un ja vellíssim i decrepit

Van Eyck, va aconseguir obtenir el cobejat secret d'aquella prodigiosa pintura a l'oli. Aquest mètode el pintor sicilià l'introduiria en Itàlia, i a la seua mort li'l confiaria a Domenico Veneziano. Aquest el covaria tan gelosament que, sempre segons Vasari, Andrea del Castagno l'assassinaria en un atac d'obnubilació i d'ira. Per això, Stendhal, en la seua *Història de la pintura en Itàlia*, inicia el capítol que li dedica de la següent manera: "Andrea del Castagno, nom infame en la Història."

Pobre Castagno! Perquè, com escriu l'historiador de l'art Fred Bérenice, ara se sap que "l'infame" Castagno va morir quatre anys abans que Veneziano. Però no sorprèn que al voltant de Van Eyck apareguen aquestes llegendes, ni aquestes devotes peregrinacions. Sense Van Eyck potser no hi hauria hagut pintura flamenca, almenys una escola tan important, amb noms tan suggerents com Memling, Van der Weyden o Hugo van der Goes. Sense els primitius flamencs, Ghirlandaio o Filippo Lippi haurien pintat d'una manera distinta, i el renaixement italià hauria seguit un rumb diferent, potser més prosaic i superficial.

"Des de la profunda bellesa sensual d'un Jan van Eyck genuí, emana una estranya fascinació que no difereix de la que experimentem quan ens permetem ser hipnotitzats per les pedres precioses o quan mirem dins d'una aigua profunda", escriu Erwin Panofsky. I és ben cert, Van Eyck hipnotitza. Ho pensava al davant de "La Verge del canonge Van der Pale", una obra que es conserva en el Groeningemuseum de Bruges. El canonge apareix agenollat al davant de la Verge i del Nen, i és presentat per sant Jordi, el seu patró. Maria i el Nen esgarden amb interès aquell home de cara expressiva i sincera, el cos encirat, l'esperit amarat de devoció. És la cara d'un vell, amb uns plecs profunds a les galtes, amb una mirada cansada i sàvia, de qui sap la mort pròxima. Quelcom semblant al prodigiós quadre d'un vell amb el seu nét de Ghirlandaio que es conserva al Louvre però... però pintat seixanta anys abans!

El canonge Van der Pale mira el Nen, que té entre les mans uns clavellets i... un lloro verd! Una cotorra que també fixa el seu esguard ornític i descarat sobre el canonge. Seria absurd de pensar que aquell lloro hi és per una vel·leïtat de Van Eyck (pagada, és clar, per Van der Pale). En realitat, des de l'edat mitjana, el crit d'aquesta au fou interpretat com "Ave", i com salutació de l'Àngel a Maria en l'Anunciació. Per això, estava considerada com a símbol i signe de la innocència i puresa de Maria.

Però l'habilitat de Van Eyck és encara major. Gràcies a la cotorra, s'hi estableix un diàleg sublim en aquesta taula: fa l'efecte que el Nen acaba de rebre les flors i l'ocell, i que sant Jordi aprofita l'avinentesa per tal de presentar el seu protegit. El Nen, encantat pel regal, sembla que escolte amb atenció les paraules de sant Jordi, i que fins i tot assage algun mot d'agraïment. Maria fixa el seu esguard protector sobre el canonge, que prem els llavis perquè sap que el silenci n'és un bon aliat. I perquè la cotorra, al capdavant, ja ho ha dit tot.